

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

10
2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 714 sahifa, 30-oktyabr, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., TDU rektori

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori

Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dotsent

Djumaniyazov Maqsud Allazarovich, Qoraqalpog'iston Respublikasi Tabiat resurslari qo'mitasi raisi

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i

Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMB birinchi prorektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor

Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori

Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori

Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasida professori

Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Musyeva Shoira Azimovna SamDu IS instituti professori

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Nomozova Qumri isoyevna Geologiya fanlari universiteti "Iqtisodiy geologiya" kafedrasida dotsenti

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU Ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar departamenti rahbari

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU huzuridagi PKQTUMOTMXHB mutaxassis

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Qishloq xo'jaligida innovatsion xizmatlar infratuzilmasini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	8
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich , professor, Zaynutdinova Umida Djalalovna , dotsent	
O'zbekiston-Turkiya do'stligi azaliy qadryatlarimiz zaminida yashab kelmoqda.....	13
O'sman Mesten , Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya-O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari	
O'zbekistonda turizm sohasining rivojlanishini davlat tomonidan	
qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish.....	15
Akkulov Abdulaziz Uralboyevich , mustaqil tadqiqotchi	
O'zbekiston Respublikasini "Yashil" iqtisodiyotga o'tish istiqbollari. Muammolar va yechimlar.....	19
Mirzayev Bexruz Abdulla o'g'li , doktorant	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "Yashil" iqtisodiyotning o'rni.....	26
Sevara Yaxshimuratova Rustam qizi , assistent-o'qituvchi	
Sanoat barqarorligini ta'minlashda yashil energetikaning o'ziga xos xususiyatlari.....	29
Kadirov Abdumalik Matkarimovich	
Republikamizda "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishda agroxizmatlarni	
rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	36
Mirzayev Q. J. , i.f.d., professor; Jonuzokov M. K. , assistent o'qituvchi	
"Yashil" obligatsiyalarni muomalaga chiqarishning nazariy va amaliy jihatlari.....	40
E. I. Nosirov , i.f.n., dotsent	
Turizm sohasidagi loyihalarni kreditlash amaliyotini takomillashtirish.....	46
Matkabulova Dilorom Xalilullayevna , PhD	
Koreya Respublikasida yashil (eko) turizmning rivojlanish yo'nalishlari va muammolari.....	51
Islomova Dilrabo Salomovna , kafedra assistenti	
Moliyaviy menejment tizimini transformatsiyalashda raqamli marketing	
samaradorligini baholashning nazariy yondashuvlari.....	55
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich , PhD, dotsent	
Samarqand viloyati ekologik turizm salohiyatidan samarali	
foydalanish asosida ekoturizm klasterlarini shakllantirish.....	62
Abduraxmanova Aqida Fayzulla qizi , i.f.b.f.d.; Axrorov Farxod Baxriddinovich , i. f. n.; Xo'jamov Bobur , tadqiqotchi	
Ichki turizmni rivojlantirishda davlatning o'rni.....	68
Dehqonov Burxon Rustamovich , tayanch doktorant	
O'zbekistonda turizm sohasini rivojlanishiga global trendlarning ta'siri.....	72
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich , i.f.d., professor	
Assessment of the Current State of the Market and Procedure For Lending	
to Subjects of Tourism Services of the Republic of Uzbekistan.....	79
Karimova Aziza Maxomadrizoyevna , PhD, docent; Maqsudov Orif Shakirovich , assistant	
Islomiy moliya instrumentlari (muzoraba va mushoraka) va ularni tijorat banklarida qo'llash.....	84
Madraximova Gulasal , dotsent; Safarova Nasiba , magistrant	
Mamlakatimizda "Yashil" iqtisodiyot asosida barqaror rivojlanishni ta'minlashning o'ziga xos jihatlari.....	90
Mustafaqulov Yangiboy Bo'riqulovich , Todjimamatova Mashhura Erkinovna ;	
Nurmatova Hilola A'zamovna ; Berdieva Aziza G'anisher qizi ; Egamberdieva Oydin Abror qizi	
Ways to Improve the Green Recovery in Uzbekistan by Investment and Trade.....	97
Nurbek Khalimjonov , assistant	
Evaluating the Path Towards Sustainable Tourism Development in the Republic of Uzbekistan.....	102
Khusniddin Egamnazarov	
Nexus Between Climate Change and Energy Consumption in Uzbekistan: A Time Series Analysis.....	106
Sarvar Mamasoliyev ; Shodiyor Toxirov	
O'zbekistonda mice turizmini barqaror rivojlanishida qulay infratuzilma.....	112
Xalimova F. N. , katta o'qituvchi	
Ichki turizmni rivojlantirishning ilg'or xorijiy tajribasi va uni	
O'zbekistonda qo'llashning iqtisodiy afzalliklari.....	115
Matkarimov Jahongir Shamuratovich , mustaqil tadqiqotchi	
Agroturizmni rivojlantirish orqali hududlarning barqaror rivojlantirish imkoniyatlari.....	122
Jo'rayeva Nargiza Abduvohidovna , kafedra dotsenti	
Turizm sektorida milliy hunarmandchilik mahsulotlarining rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	126
Xushnazarova Maxzuna Gulamdjanovna , kafedra assistenti	
Роль религиозного туризма в экономике Узбекистана.....	132
Рахимова Дилфуза Мирзакасимовна , преподаватель	
Turistik sanoatining investitsion jozibadorligini boshqarish va samaradorligini baholash.....	139
Sa'dullayeva Gulnoza Sodiq qizi , PhD	

Turizmga innovatsiyon texnologiyalarni joriy qilish shart sharoitlari	144
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li , doktorant	
O'zbekistonning "yashil iqtisodiy strategiyasi" va uni amalga oshirishning asosiy yo'nalishlari	147
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich , dotsent	
An Analysis of the Structure of Trade Between China and Uzbekistan	150
Cao Gang , PhD Candidate	
"Daka-Tex" MCHJ XKning marketing faolyatining takomillashtirish.....	160
Musyeva Shoirazimovna , kafedra professori	
Mamalakat iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda oziq-ovqat xavfsizligining o'rni.....	164
Ibragimov G'ayrat Ablalulovich , PhD; Shukurova Nilufar Qahramonova , tadqiqotchi;	
Umirov Islombek Furkatovich , tadqiqotchi; Tojiqulov Samandar Orufjon o'g'li , tadqiqotchi	
MDH davlatlarida chorva va parandachilik o'sish dinamikasi	169
Abidov Abdujabbor Abduxamidovich , t. f.n., dotsent	
Tijorat banklarida foiz stavkaning likvidlikka ta'siri	179
Berdiyarov Baxriddin Tavasharovich , iqtisodiyot fanlari doktori, professor	
O'zbekiston moliya bozorini jahon moliya bozoriga integratsiyalashuvining dolzarb masalalari	186
Burxanov Aktram Usmanovich , i.f.d., prof.; Xudoyqulov Xurshid Xurramovich , i.f.d., prof.	
O'zbekiston Respublikasining Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lishiga oid	191
Ruzibayev Jahongir Nodirovich	
O'zbekistonda ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozori hozirgi holati tahlili.....	194
Ro'ziqulov Abdimo'min Qussam o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Raqamli texnologiyalar orkali turizm industriyasini rivojlantirish usullari	200
R. P. Zarikeyev , mustaqil doktorant	
Korxona iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda inson resurslaridan foydalanish amaliyoti	206
Abdualimov Ashraf Qurbonaliyevich , doktorant	
Oliy ta'lim muassasalarida to'lov-kontrakt shakli mablag'lari bo'yicha xarajatlar	
va ular hisobining amaldagi holati	211
Abdujalilova Dilnoz Abdusattorovna , doktorant	
O'zbekistonda oziq-ovqat bozori nazariy tahlili.....	216
Abduraxmanova Zuxra Toxir qizi , doktorant	
Sug'urta munosabatlarini takomillashtirishning istiqbollari	221
Abdutarapova Dildora Farxodjon qizi , doktorant	
Functions of Management in Education and Its Significance	231
Akhatova Shakhnoza Akram kizi , teacher	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyalashtirishni yangicha	
usullarini o'rganishning ayrim dolzarb masalalari	235
Ametov Quvondik Mamatjanovich , mustaqil izlanuvchi	
Yog'-moy sanoati korxonalari kapitali rentabelligini oshirish yo'nalishlari.....	238
Amirzoda Hamrayev , katta o'qituvchi	
Banklararo to'lov tizimini raqamli iqtisodiyotdagi rolini oshirish choralari	244
Amonov Alisher , o'qituvchi	
Baholash faoliyatini raqamlashtirish istiqbollari.....	248
Bobirjon Aktamov , katta o'qituvchi	
Marketing xizmati samaradorligini baholashda PEST tahlil usulining ahamiyati va qo'llash imkoniyatlari	253
Boyjigitov Sanjarbek Komiljon o'g'li , katta o'qituvchi	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarining vujudga kelish zarurati, umumiy hisobotlarining tuzilishi	
va O'zbekistonning MHXSga o'tishida vujudga keladigan muammolar va ularni bartaraf etishning istiqbolli	
yo'nalishlari	259
Djurayeva Iroda Bahrom qizi , doktorant, o'qituvchi	
Samaradorlikni korxona iqtisodiyotida tutgan o'rni	265
Fayziyeva Nilufar Shuxrat qizi , PhD, katta o'qituvchi	
Avtomobil transporti korxonalarida amortizatsiya xarajatlari va uning hisobini takomillashtirish masalalari...	269
G'anibayev Ilxomjon Shokiraliyevich , doktorant	
Turistlar statistik hisobini olib borish bo'yicha xalqaro standartlar va tajribalar tahlili	275
Jumanova Zilola To'ychiyevna , doktorant	
Tijorat banklari ipotekali kreditlarining qaytuvchanlik holatini barqarorlashtirish choralari	280
Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li , kafedra o'qituvchisi	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni	
amalga oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish.....	284
M. Samiyeva , kafedra assisenti	
Assessment of the Economic Effectiveness of the Railway Transport System	288
Mannonov Shahruhmirza Abdurashidovich , independent researcher	
O'zbekistonda mikromoliya tashkilotlarining iqtisodiy faoliyat samaradorligini oshirish yo'llari.....	294
Nazarova Muslima Nazarovna , PhD, i.f.f.d., katta o'qituvchi	

Mamlakatimizda xizmat ko'rsatish sohasini rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	301
Odilov Dilshodjon Tulqinovich	
O'zbekistonda paxtachilik majmuasining iqtisodiy samaradorligini oshirish	307
Xoliqov Tolibjon Luptullaevich , kafedra assistenti	
Ta'lim tizimi boshqaruvida "time menejmenti" texnologiyalarini qo'llash.....	311
Radjabova Gavxar Umarovna , kafedra dotsenti	
Improving Trade Effectiveness Through Merchandising: Theory and Practice	316
Ravshan Aliyevich Allayorov , Associate Professor	
An'anaviy moliya tizimidagi yangi yondashuv va yechimlar	319
Abrorov Sirojiddin , PhD; Bunyod Usmonov , PhD	
Ijtimoiy fondlar va maqsadli jamg'armalar faoliyatini takomillashtirish.....	325
Samiyeva Gulnoza Toxirovna , PhD, i.f.f.d.	
Tikuv-trikotaj korxonalarining brend jozibadorligini marketing strategiyalari asosida oshirish.....	332
Sh. Sh. Ziyayeva , katta o'qituvchi	
Surxondaryo mintaqasining ekoturizm salohiyati nuqtayi nazaridan baholash	337
Soatov Yusuf Xo'jayor o'g'li , mustaqil tadqiqotchi	
Совершенствование учета неиспользованных основных средств в Республике Узбекистан.....	340
Усманов Фаррух Обитжонович , научный сотрудник кафедры	
An'anaviy moliya tizimining metodologik muammolari, shuningdek moliya tizimida yuz beruvchi inqirozlar va ziddiyatli vaziyatlarning yuzaga kelish sabablari	348
Xabibullayev Dadajon Ro'ziboyevich , stajor tadqiqotchi	
Dehqon xo'jaliklarida mahsulot yetishtirish samaradorligini oshirishda tomorqa xizmati klasterlarini takomillashtirish	355
Xamrayeva Sayyora Nasimovna , kafedra professori; Ochilova Nargiza Akramovna , doktorant	
Transport xizmatlari bozorida marketing faoliyatini mexanizmlarini rivojlanishining asosiy tamoyillari	360
Nosirov Javlonbek Jamoliddin o'g'li , doktorant; Raxmatov Ziyodullo Nosirovich , dotsent	
BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari doirasida kambag'allikni qisqartirish va oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash masalalari.....	363
Yusupov M. S. , PhD	
Мировые финансовые центры точки роста экономики	369
Абдуллаев Анвар Фархадович , PhD., доцент кафедры	
XX asr jadid ma'rifatparvarlari Abdurahmon Toshkandiy va Abdulla Avloniy ijtimoiy qarashlaridagi umumiylik va xususiylik	375
Abrorxon Asatulloev Asatulloevich , PhD	
Математическое обоснование вычисления моды и медианы в статистике.....	379
Бердикулова Ирода Райимкуловна , старший преподаватель; Усманов Шахзод Шохрухович , студент	
Yirik soliq to'lovchi korxonalar faoliyatini rag'batlantirishda soliq ma'murchiligining istiqbollari.....	390
G'aniyev Shaxriddin Vohidovich , i. f. d., Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich , PhD	
Sog'lomlashtirish turizmi klasterlari faoliyatida innovatsion faoliyatni boshqarishning kross-innovatsiyalar asosidagi modeli	395
G'ofurov Azizbek Umarjonovich , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklari faoliyatidagi kredit risklarini boshqarishni takomillashtirish yullari.....	400
J. Y. Isakov , i.f.d, professor	
Mehnat bozorining raqamlashgan iqtisodiyotdagi statistik masalalari.....	405
A. Abduvohidov , i. f.d., professor	
Davlat oliy ta'lim tashkilotlarida xarajatlar hisobini yuritish.....	407
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich , PhD	
Актуальная ситуация в сегменте теневой экономики в Республике Узбекистан.....	412
Кошанов Абдимурат , независимый исследователь	
O'zbekistonda moliyaviy hisob va hisobotni MHXSlariga transformatsiya qilishda asosiy vositalar hisobini tashkil etish masalalari	416
Qurbonova Shaxrinoz , doktorant	
Erkin iktisodiy hududlarda investitsion faollikni oshirish masalalari.....	420
Qilicheva Kamola Muzaffarovna , mustaqil tadqiqotchi	
Mahalliy byudjetlar xarajatlari ijrosining samaradorligini oshirish masalalari (Jizzax viloyati misolida).....	425
Mamayusupov Omonulla Mamatqulovich , erkin izlanuvchi	
Sug'urtada assistans xizmatlarini takomillashtirish	433
Maxmudov A. M.	
Цифровизация бухгалтерского учета.....	439
Мирсодикова Дилобар Дилшод кизи , самостоятельный соискатель	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini rivojlantirishning moliyaviy mexanizmini takomillashtirish.....	445
Nasrova Kamola Ravshanovna , PhD	
Повышение эффективности депозитной политики в коммерческих банках.....	451
Нуриллаев Рахмат Ярашевич , к.с.х.н., доцент; Нуриллаев Шердил Жамолiddin угли , магистр	

Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari.....	456
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Uy-joy fondi boshqaruvini samarali tashkil etish	460
Berdiyeva Dilfuza Axatovna , PhD, dotsent	
Экономика знаний как высший ступень развития инновационной экономики	466
Хасанхонова Нодира Исаметдиновна , PhD	
Kichik biznes subyektlarini samarali investitsiyalashning ilg'or xorijiy davlatlar tajribasi.....	471
Ruziyeva Dilobar Isomjonovna , iqtisod fanlari nomzodi	
Davlat-xususiy loyihalarining mazmun-mohiyati, ilmiy-nazariy asoslari	481
Suleymanov Farrux Raximjonovich , mustaqil izlanuvchi	
Комплексный анализ хозяйственно-экономической деятельности и устойчивости АО "Узавтосаноат"	487
Туйчиев Комилжон Лазизович , доцент кафедры	
Экономическая сущность и важность повышения эффективности	
производства каракулеводческой продукции.....	493
Тулкин Хайтмуродович Фармонов , профессор; Нуриллаев Жамолiddин Ярашевич , докторант	
O'zbekistonda tijorat banklari emission operatsiyalarining dolzarb masalalari	499
O'ktamova Nozima Narzulla qizi , PhD, kafedra dotsenti	
Инновационные методы энергосбережения как способ повышения	
конкурентоспособности предприятия	503
Хамдамова Гавхар Абсаматовна , к.э.н., профессор	
Hudud sug'oriladigan yerlarida suv resurslaridan foydalanish holati tahlili	508
Shoxujayeva Zebo Safoyevna , i. f.n., professor, katta ilmiy xodim	
Hududlarning moliyaviy-investitsion salohiyatini oshirishning nazariy va amaliy jihatlarini	513
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi , kafedra dotsenti i.f.d.	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda xodimlar faoliyatining axborot tizimlarini samarali tashkil qilish.....	521
Yuldashev Furqat Nurilloevich , doktorant	
O'zbekistonda raqamli iqtisodiyoti sharoitida elektron biznesni rivojlantirish yo'llari	524
Boboqulov Sanjar Baxronkulovich , PhD; Akramov G'ayrat Otabek o'g'li , talaba	
An Analysis of Green Taxation and Its Effect on Economic Growth	530
Fayzieva Nargiza Rabimovna , PhD	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning nazariy jihatlarini	537
Qurbonov Jasurbek Pozilovich , kafedra dotsenti	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm industriyasining rivojlanishi va istiqboli	540
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich , PhD, kafedra dotsenti	
O'zbekistonda energetika korxonalari faoliyatida korporativ	
boshqaruvining baholash usullarini tahlili.....	544
Abduraxmonova Zarina Muysinjonovna , mustaqil tadqiqotchi	
O'rta Osiyo davlatlarida rekreatsiya turizmi.....	548
Shaymanova Nigora Yusupovna , doktorant	
Korxona investitsiyalari xususidagi ilmiy-nazariy yondashuvlar va qarashlar evolyutsiyasi.....	552
Eshqo'ziyev Oxunjon Oybek o'g'li , doktorant	
O'zbekiston sanoatining rivojlanish tendensiyalari, muammo va yechimlari.....	559
Shavqiyev Erkin , i. f. n.	
"Yashil iqtisodiyot"ga o'tish zaruriyati, dastaklari va uning o'ziga xos tamoyillari	565
Berdiyev Baxtiyor Sodiqovich , kafedra dotsenti	
Innovatsion faoliyatni rivojlantiruvchi omillar va ulardan samarali foydalanish yo'nalishlari	571
Ashurov Maxammadjon Sotvoldiyevich , i.f.n., kafedra dotsenti	
Ijtimoiy tarmoqlar analitikasi.....	576
S. Qulmatova , PhD, dotsent	
Analysing the Functioning of Enterprise Management in the Context of Institutional Reforms	581
Kurpayanidi Konstantin Ivanovich , Professor	
Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi samaradorligini baholash	586
Ruxsatova Rushana O'ktamovna , erkin tadqiqotchi	
Soliq tushumlarini prognozlashtirish modellarini qurishning klassik va intellektual usullari	593
Narmanov Ulug'bek Abdugapparovich , PhD; Maqsudov Azamat Maqsud o'g'li	
Kompaniyani samarali boshqarishda marketingning o'rni va uning tamoyillarini qo'llash istiqbollari.....	598
Usmonova Dilfuza Ilhomovna , kafedra dotsenti	
Экономическая безопасность и факторы влияющие на неё.....	602
Абдишукуров Шерзод Шавкат угли , научный сотрудник	
Oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy manbalari bo'yicha xarajatlar hisobi va uni takomillashtirish.....	608
Artikov Kurbonazar Amonovich , mustaqil ilmiy tadqiqotchi	
Innovatsion iqtisodiyot sharoitida inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalarning ahamiyati.....	614
Asamxodjaeva Shoirra Shukurullaevna , katta o'qituvchi	

Перспективы развития инноваций и роль стартапов: зарубежный опыт, проблемы и решения.....	618
Ачилова Ширин Шавкат кизи , старший преподаватель	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarni kreditlashda garov ta'minotini takomillashtirish	622
Bazarova Nigora Ravshanovna , kafedra dotsenti	
Sug'urta tashkilotlari investitsiya faoliyatini boshqarish masalalari	627
Kenjayev Ilhom G'iyozovich , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)	
Organizational Factors Influencing Leadership Styles and Procurement Outcomes	632
Saidakhmedov Islomjon Uligbekovich , Scientific researcher	
Tijorat banklari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish yo'llari	637
Mirpulatova Luiza Mansurovna , doktorant	
Tijorat banklarining tadbirkorlik subyektlarini kreditlash metodologiyasining ekonometrik tahlillari.....	642
Norov Akmal Ruzimamatovich , DSc, kafedra professori	
Tijorat banklarida kreditlash amaliyotini takomillashtirish yo'llari	649
Norova Nozima Nabiyeвна , katta o'qituvchi	
Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari	657
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Jahondagi kuzatilayotgan globallashuv va tabiatdagi o'zgarishlar oqibatida kelib chiqayotgan turli xatarlardan himoya qilishda sug'urta tashkilotlari oldida turgan vazifalar ("O'zbekinvest" EISK AJ misolida).....	661
Sayfullo Mirzoyev	
International Experiences on Restoration of Financial Stability Through Indicators in Commercial Banking Sector	666
Solijonova Muxlisa Azamatovna	
Pensiya yoshining pensiya ta'minoti tizimiga ta'siri.....	668
Tursunov Jaxongir Pulatovich , DSc	
Mamlakat iqtisodiyotini islom moliya instrumentlari orqali rivojlantirish istiqbollari.....	673
Xalikov Ulug'bek Rustamovich , PhD	
Sug'urta kompaniyalari va tijorat banklari integratsiyalashuv jarayonini zarurligi va ahamiyati.....	678
Xudoyberdiyeva Sadoqat Abdumannonova , mustaqil izlanuvchisi	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini davlat tomonidan qo'llab quvvatlashning innovatsion menejment tamoyillari...	683
Shaniyazova Zamira Oralbeyevna , PhD	
Тенденции развития жилищного строительства.....	688
Алиева Зилола Маматвалиевна , доцент кафедры	
Tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishning innovatsion usullari.....	692
Shakirova Nigora Axralovna , kafedra dotsenti v.b.	
Nodavlat notijorat tashkilotlari mablag'larining shakllanishi va nazorat qilinishi.....	698
Xusanov Nishonboy Abdusattarovich , filologiya fanlari doktori, professor	
Спиртные напитки - вред здоровью	702
Кариева Халима Икромжоновна , старший преподаватель кафедры	
Importance of Social Infrastructure Development in Rural Areas	706
Munisa Alimova	
Davlat xizmatida agile loyiha boshqaruvi texnologiyasidan foydalanish	709
Isaqova Zebo Murodovna , f.f.n. (PhD), tadqiqotchi	

BAHOLASH FAOLIYATINI RAQAMLASHTIRISH ISTIQBOLLARI

Bobirjon Aktamov

Toshkent moliya instituti katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada bozor iqtisodiyotining muhim infratuzilmalaridan biri bo'lmish – baholash xizmatlari bozorini rivojlantirish zarurati o'rganildi. Bugungi kunda butun dunyoda ro'y berayotgan raqamlashtirish jarayonlari, turli sohalarga sun'iy intellektning joriy qilinishi va ularning baholash faoliyatiga ta'siri ochib berildi. O'zbekiston Respublikasida baholash faoliyatini raqamlashtirish va ushbu sohaga sun'iy intellektni joriy etishning istiqbollari va amaliy muommolari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Baholash faoliyati, baholash, raqamlashtirish, sun'iy intellekt, baholash faoliyatini raqamlashtirish, baholash standartlari, raqamli texnologiyalar, baholash tashkilotlari, malaka sertifikat.

Abstract: The article discusses the need to develop the market for appraisal services, which is one of the important infrastructures of a market economy. The digitalization processes taking place today all over the world, the introduction of artificial intelligence in various fields and their impact on valuation activities are revealed. The prospects and practical problems of digitalization of appraisal activities in the Republic of Uzbekistan and the introduction of artificial intelligence in this area are highlighted.

Key words: Assessment activities, assessment, digitalization, artificial intelligence, digitalization of assessment activities, assessment standards, digital technologies, assessment organizations, qualification certificate.

Аннотация: В статье рассматривается необходимость развития рынка оценочных услуг, который является одной из важных инфраструктур рыночной экономики. Раскрыты процессы цифровизации, происходящие сегодня во всем мире, внедрение искусственного интеллекта в различных сферах и их влияние на оценочную деятельность. Освещены перспективы и практические проблемы цифровизации оценочной деятельности в Республике Узбекистан и внедрения искусственного интеллекта в этой сфере.

Ключевые слова: Оценочная деятельность, оценивание, цифровизация, искусственный интеллект, цифровизация оценочной деятельности, стандарты оценивания, цифровые технологии, оценочные организации, квалификационный аттестат.

KIRISH

Zamonaviy dunyoda iqtisodiyot, bank-moliya sohasini modernizatsiyalash va biznesni muvaffaqiyatli rivojlantirishga yordam beradigan, jismoniy va yuridik shaxslarga tegishli baholash obyekti hisoblanmish barcha aktivlar qiymati to'g'risida xulosa beradigan hamda ularning faoliyatini yaxshilash maqsadida ularga maslahat, yo'l-yo'riq va boshqa turlardagi amaliy yordam ko'rsatadigan professional xizmatga – baholash faoliyatiga talab ortib bormoqda. Mamlakatimizda baholash faoliyatni rivojlantirish bilan birga ushbu sohada qonunchilikni tartibga solish va mustahkamlash bo'yicha katta ishlar amalga oshirilmoqda.

To'rtinchi sanoat inqilobi – raqamli iqtisodiyotdir. Mamlakatimizda iqtisodiyotning raqamli sektorini rivojlantirish borasida davlat tomonidan keng ko'lamli chora-tadbirlar ko'rilmogda, elektron hujjat aylanishi tizimlari joriy etilayotgani, elektron to'lovlar rivojlantirilib borilayotgani va elektron tijorat sohasidagi normativ-huquqiy baza takomillashtirilayotgani – bugungi yangi O'zbekistonning rivoji uchun qo'yilayotgan ulkan qadamlardir. Axborot-texnologik platformalarda faoliyat ko'rsatayotgan raqamli iqtisodiyot jadal rivojlanmoqda, bu esa shunday platformalarning yangi modellarini yaratish zaruratini taqozo etmoqda. "Blockchain" texnologiyalari (ma'lumotlarning taqsimlangan reyestri texnologiyalari), "sun'iy intellekt", superkompyuterlar imkoniyatlaridan foydalanish, shuningdek, kripto-aktivlar bo'yicha faoliyat jahonning ko'plab mamlakatlarida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. "Katta hajmli ma'lumotlar tahlili" hamda "sun'iy intellekt" texnologiyalari nafaqat iqtisodiyotning ko'plab sektorlariga, balki davlat boshqaruvi tizimiga va boshqa jamoatchilik

munosabatlariga asta-sekin joriy etilmoqda. Dunyo kunsayin o'zgarib bormoqda, texnologiyalar o'zgarmogda, sun'iy intellekt hayotimizga tez kirib kelmoqda. Baholovchilar ishini muayyan darajada osonlashtirish maqsadida yangi qonun hujjatlari murakkablashtirilmogda. So'nggi yillarda raqamli texnologiyalar sohasidagi mutaxassislar tomonidan ko'plab professional dasturlar, elektron ma'lumotlar bazalari va algoritmlar ishlab chiqilmogda. Ular baholovchilarga ko'rsatkichlarni hisoblash bilan bog'liq vaqtni sezilarli darajada qisqartirish imkonini beradi va baholash obyektlari bo'yicha eng aniq ma'lumotlarni taqdim etadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Iqtisodiy adabiyotlarda baholash faoliyatini raqamlashtirish va una yanada yaxshilash masalasi bir qator xorijlik iqtisodchi-olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Baholash faoliyatida sun'iy intellektdan foydalanish va raqamlashtirish mavzusi bugungi kunda nisbatan yangi mavzu bo'lsada, qator soha mutaxassislari tomonidan ilmiy ishlar olib borilgan. Biroq, aynan baholash faoliyatini raqamlashtirish va sun'iy intellektdan foydalanish bo'yicha darslik va o'quv qo'llanmalar hozircha nafaqat mamlakatimizda, balki butun jahon bo'yicha ham chop etilmagan. Bu soha bo'yicha xorijiy olimlardan – RICS jamiyati direktorlar kengashi a'zosi Laura Piantanida va ekspert guruhi a'zolari, IVSC kengashi texnik direktori Aleksandr Aronsohn ^[1], A. Damodaran ^[2], D. Glavas ^[3], F. Mohamadyari, M. Tavakoli, A. Zarandian ^[4], va B. K. Lukanima ^[5] tomonidan ilmiy izlanishlarni ko'rish mumkin.

Ushbu mavzu doirasida amalga oshirilgan ilmiy tadqiqot ishlari va olib borilgan ilmiy-nazariy izlanishlarda, aynan, investisiyaviy jozibadorlik tushunchasining asl mazmun-mohiyati kompleks va tizimli tarzda to'liq o'rganilmagan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot davomida, tizimli tahlil, statistik guruhlar va taqqoslama tahlil, ekspert baholash va boshqa usullardan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Bugungi kunda raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali jamiyat hayotining barcha jabhalarida o'zgarishlar ro'y bermoqda. Raqamlashtirish davlat xizmatlarini ko'rsatishdan tortib, yangi mahsulotlarni yaratishgacha bo'lgan turli jarayonlarga faol kirib bormogda. Zamonaviy texnologiyalar va ishlanmalardan foydalanadigan tashkilotlar vaqtni, resurslarni tejash, biznes-jarayonlarni yo'lga qo'yish orqali kompaniya ichidagi hujjat aylanishidan tortib, mijozlar bilan o'zaro munosabatlarni maksimal darajada yaqinlashtirishgacha bo'lgan iqtisodiy ko'rsatkichlarini yaxshilamoqda. Har qanday zamonaviy tashkilot doimiy o'zgaruvchan tashqi muhitga moslashishi kerak. Yangi mahsulotlarni ishlab chiqish, xalqaro bozorlarga chiqish, qo'shimcha mablag'larni jalb qilish, marketing faoliyati – bularning barchasi ko'plab murakkab operatsiyalarni, moliyaviy rejalashtirishni, moliyaviy konsolidatsiyani tezlashtiradi. Bu jarayonlarning barchasi raqamli ishlanmalar va ularni boshqarish uchun internet platformalaridan foydalanish orqali optimallashtirilgan.

Raqamli texnologiyalar moliya sohasida ham jadal qo'llanilmoqda va bir necha o'n yillikda IT-texnologiyalari bank-moliya sohasini tubdan o'zgartirdi. Raqamli texnologiyalar real vaqt rejimida tezroq va aniqroq hisobot berish imkonini beradi va umuman moliyaviy boshqaruv uchun qulay sharoitlar yaratadi.

Bank-moliya sohasini raqamlashtirish ham davlat, ham tijorat tashkilotlarining moliyaviy resurslarini boshqarish shaffofligini ta'minlaydi. Yangi raqamli iqtisodiyot turli qoida va tamoyillarga asoslangan bo'lib u quyidagilarni o'z ichiga oladi: bigdata (katta hajmli ma'lumotlar) va ma'lumotlarni tahlil qilish, mobil texnologiyalar, sun'iy intellekt, robototexnika, biometrika, taqsimlangan registrlar (blockchain) va bulutli texnologiyalar (cloud) kabi yangi sohalar. Raqamli iqtisodiyot – bu raqamli ma'lumotlarning asosiy omillari bo'lgan faoliyat bo'lib, ularni qayta ishlash va katta hajmlarda foydalanish, tovarlar va xizmatlarni ishlab chiqarish, sotish, saqlash va yetkazib berishda sifat va samaradorlikni oshirish imkonini beradi.

Muallif izlanishlari natijasida bank-moliya sohasidagi rahbarlarning 90 foizi kelajakda bigdata (katta hajmli ma'lumotlar), ma'lumotlarni tahlil qilish, mobil texnologiyalar, sun'iy intellekt va bulutli texnologiyalar kelajakda bank-moliya sohasining eng muhim nuqtalaridan biriga aylanishi haqida aytib o'tishmogda.

Sun'iy intellekt (SI) ilmiy bir qator fanlar chorrahasida joylashgan yo'nalishdir: informatika, falsafa, kibernetika, psixologiya, matematika, fizika, kimyo va boshqalar. Sun'iy intellekt atamasi odatda hisoblash tizimining vazifalarni bajarishda ishlatiladi, inson aql-zakovati uchun xos bo'lgan, masalan, mantiqiy xulosa qilish vazifalari va o'rganish kabilar. Yechim algoritmi oldindan ma'lum bo'lmagan har qanday muammo yoki to'liq bo'lmagan ma'lumotlar sun'iy intellekt sohasining vazifalariga bog'liq bo'lishi mumkin. Bu, masalan, shaxmat o'ynash, matnni o'qish, matnni boshqa tilga tarjima qilish va boshqalar.

Sun'iy intellektni o'rganish dastlab 20-asrning o'rtalariga kelib, tegishli ilmiy sohalarda zarur bilimlar to'planidan keyin sodir bo'la boshladi. Sun'iy intellektning jadal rivojlanishi boshlang'ich omili sifatida keyingi tadqiqotlar uchun asos bo'lgan birinchi kompyuterlarning yaratilishi hisoblanishi mumkin.

Hisoblashning aniqligi va tezligi bo'yicha yangi mashinalarning imkoniyatlari insonnikidan kattaroq bo'lib, bu aqlli mashinalarni yaratish uchun keng istiqbollarni ochib berdi. Ilmiy hamjamiyatda savol tug'ilishi tabiiy: kompyuterlar imkoniyatlarining chegaralari qanday va mashinalar insoniyat taraqqiyoti darajasiga yeta oladimi? Bu savolga javob: "aql darajasi" tushunchasi bilan chambarchas bog'liqdir. Mashina aqlining klassik bahol-aridan biri mashhur ingliz olimi Alan Tyuring tomonidan 1950-yilda nashr etilgan testdir. Uning ma'nosi quyi-dagicha -kompyuterni odam bilan taqqoslanadigan "aql" bilan ta'minlangan deb hisoblash mumkin, agar u bilan aloqada bo'lgan odam u kim bilan, inson yoki kompyuter dasturi bilan gaplashayotganini aniqlay olmasa. Shu bilan birga, barcha aloqalar faqat matnli xabarlarini uzatish vositalari orqali sodir bo'ladi, shuning uchun odam butunlay suhbat mazmuniga e'tiborini qaratishi mumkin.

Shaxs, o'z navbatida, suhbatdoshning mohiyatini ochib beradigan har qanday savolni berishi mumkin. Bu usul bir qator muhim afzalliklarga ega: u aqlning obyektiv va aniq kontsepsiyasini beradi, tirik mavjudotlar foydasiga qarama-qarshilikni yo'q qiladi. Biroq, ba'zi tadqiqotchilar "aql"ni o'lchashning bu usuliga qarshi bo'lib, o'z fikrlarini, birinchi navbatda, mashina intellekti inson aqlidan juda farq qilishi mumkinligi, uni inson mezonlari bilan sinab ko'rish fundamental xato bo'lishi mumkin deb bilishadi.

Sun'iy intellekt bugungi kunda olimlar uchun eng ilg'or tadqiqot yo'nalishlaridan biridir. Ilm-fan va texnologiyaning eng xilma-xil sohalarida mashinalar ilgari faqat odamlar uchun mumkin bo'lgan vazifalarni bajarish uchun talab qilinardi. Sun'iy intellekt asosida yaratilgan tizimlar, ham dasturiy, ham texnik vositalar texnologiyalarda tobora ko'proq foydalanilmoqda. Sun'iy intellekt texnologik tizimlarni ishlab chiqarishning ajralmas qismidir. Ular ishlab chiqarish jarayoni haqida diagnostika ma'lumotlarini to'playdi va qayta ishlaydi. Inson resurslari bunday ma'lumotlar oqimini qayta ishlay olmaydi. Intellektual tizimlar tobora kundalik hayotning bir qismiga aylanib bormoqda – bugungi kunda sun'iy intellekt elementlarini hatto maishiy texnikada ham topish mumkin.

Bunda avvalo, dasturiy ta'minotni alohida ta'kidlash kerak. Birinchi navbatda, ekspert tizimlari va belgilarni aniqlash tizimlari kiradi. Ekspert tizimlari inson mutaxassisi yoki mutaxassislar guruhiga xos bo'lgan katta hajmdagi bilim va ko'nikmalarni o'zida mujassamlashtira oladi. Ushbu tizimlar, hatto o'ziga xos cheklovlar bilan ham, ayniqsa, geologiyada, tibbiy diagnostikada va boshqa ba'zi sohalarida katta ahamiyatga ega.

Sun'iy intellekt rivojlanishining ikkita asosiy yo'nalishi mavjud:

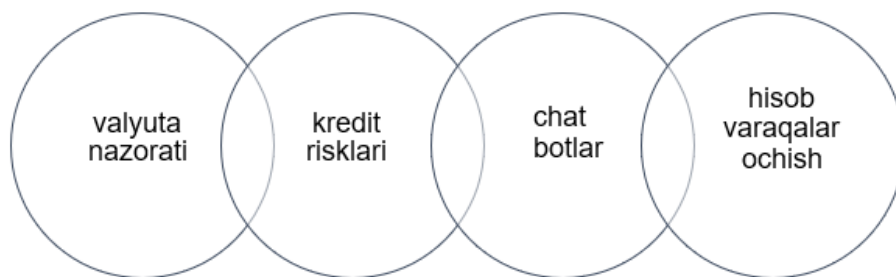
- Pasayuvchi (semiotik) – yuqori darajadagi psixik jarayonlarga taqlid qiluvchi ekspert tizimlari, tizimli mantiqiy xulosalar va bilimlar bazalarini yaratish: fikrlash, hissiyotlar, nutq, ijodkorlik va boshqalar;
- Yuqorilovchi (biologik) – neyron tarmoqlarni o'rganish va biologik elementlarga asoslangan intellektual xulq-atvorni modellashtiruvchi evolyutsion hisob-kitoblar, shuningdek, biokompyuter yoki neyrokompyuter kabi hisoblash tizimlarini yaratish.

Sun'iy intellekt sohasida har qanday tadqiqotni o'tkazish bir qator qiyinchiliklar bilan bog'liq. Birinchidan, inson miyasining ishlash tamoyillari, unda sodir bo'ladigan jarayonlar haqida hali ham to'liq va aniq tushuncha mavjud emas. Bu yuqorilovchi yondashuvni qo'llashda qiyinchiliklar tug'diradi. Ikkinchidan, tabiiy va sun'iy intellekt o'rtasida tubdan farq bor. Inson miyasi tarkibiy, bo'linmas birliklar – "tasvirlar" bilan ishlaydi, ular sensorli ma'lumotlarning siqilgan oqimidir, sun'iy intellekt esa bugungi kunda faqat "nol" va "bir" dan foydalangan holda qarama-qarshi yondashuvni amalga oshiradi. Shuning uchun "tasvirlar" ni tizimlashtirish qiyin ishdir. Bu pasayuvchi yondashuvni qo'llashni qiyinlashtiradi.

Tajribalar asosida, hisob-kitoblarni amalga oshirish usuli nuqtayi nazaridan, miyaning asab tuzilishi texnik muhitdan tubdan boshqacha tarzda joylashtirilganligi aniqlangan. Miya signalini o'zgartirish turi nafaqat texnik qurilmalarda qo'llaniladigan ba'zi vaqt chastotasi parametrlarini o'zgartirish usuliga, balki ma'lumotlarni qayta ishlash jarayonida ishtirok etadigan neyronning fazoviy holatiga ham bog'liq. Neyron muhitda ma'lumotlarni qayta ishlashning detektor printsipi har bir neyron jarayon yoki hodisaning qat'iy belgilangan belgilari uchun javobgar bo'lganda amalga oshiriladi. Savol: kompyuter o'ylay oladimi? Bugungi kunda faqat "fikrlash" tushunchasiga qanday ma'no kiritilganiga bog'liq. Agar rasmiy mantiqiy fikrlash qobiliyati yoki murakkab matematik operatsiyalarni bajarish qobiliyati nazarda tutilgan bo'lsa, javob "ha" bo'la oladi. Agar tafakkur bilimlarning bir nechta sohalarini solishtirish va ular o'rtasida muhim o'xshashliklarni topishdan iborat bo'lgan rasmiy matematik va mantiqiy operatsiyalardan tashqariga chiqadigan yangi tushunchalarni yaratish jarayoni sifatida tushunilsa, zamonaviy intellektual tizimlar uchun javob salbiy bo'ladi.

Sun'iy intellektidan foydalanishning asosiy samaralari biznes jarayonlarini optimallashtirish va qo'l mehnatini avtomatlashtirish va robotlashtirish imkoniyatlarini kengaytirish orqali olinadi; global mehnat bozorini qayta qurish va ta'lim jarayonlarini xususilashtirish; kontseptual fikrlashni rivojlantirish foydasiga o'zgartirish; qaror qabul qilishda subyektivlik va mantiqsizlikni istisno qilish.

Sun'iy intellekt bank-moliya sohasida ikki shaklda taqdim etilishi mumkin – bu, birinchi navbatda, turli robotlar ko'rinishidagi jismoniy timsol sifatida va ya'ni robot-maslahatchilar yoki virtual yordamchilar tomonidan taqdim etilgan sun'iy intellektning virtual amalga oshirilishi va chat botlari. Banklarda sun'iy intellektni qo'llash sohalarini valyuta nazorati, kredit risklari, joriy hisobvaraqlar ochish va boshqalardir ^[6] (1-rasm).

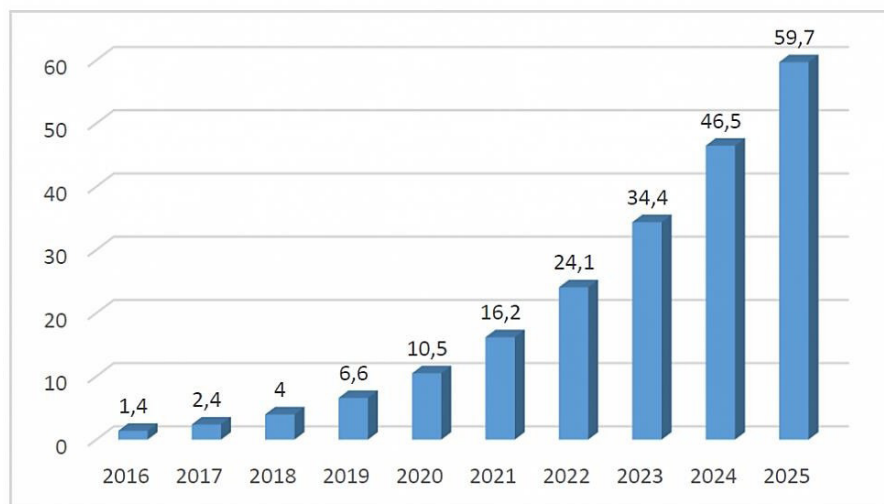
1-rasm: Banklarda sun'iy intellektni qo'llash sohalari

Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

Sun'iy intellektning afzalliklari, shuningdek, SI dan bank-moliya sohasida muvaffaqiyatli foydalanishning asosiy sabablari:

- firibgar xatti-harakatlarni aniqlash, potentsial kiber hujumlarni qaytarish va shubhali narsalarni aniqlashdan iborat bo'lgan kengaytirilgan xavfsizlik tizimi;
- axborotni qayta ishlash tezligi – katta hajmdagi ma'lumotlarni tez va ishonchli qayta ishlash;
- jarayonlarni avtomatlashtirish – hujjatlarni avtomatik ravishda yaratish qobiliyati, shuningdek, byudjet ijrosini nazorat qilish;
- ish jarayonlarini yaxshiroq tushunish – katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash natijalari ishlarning hozirgi holatini tushunishga va tegishli qarorlar qabul qilishga yordam beradi.

Rossiya oliy iqtisod maktabi izlanuvchilari tadqiqotlariga ko'ra sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish kunsayin oshib bormoqda. Quyida keltirilgan 2-rasm orqali ko'rishimiz mumkinki 2016-yilda sun'iy intellekt joriy etish uchun dunyo miqyosida 1,4 mlrd AQSh dollari mablag'lari sarflangan bo'lsa bu ko'rsatkich 2025-yilga kelib 59,7 mlrd AQSh dollariga yetishi yoki 42 baravarga oshishi kutilmoqda. Dunyo bo'ylab sun'iy intellekt qo'llash orqali sohalarda 2020 yilgacha 2,3 million ish o'rni yaratildi va hozirgi kunda dunyo ishchilarining 20% ish faoliyatida muntazam sun'iy intellekt texnologiyalariga tayanadi. 2025-yilga kelib dunyo ishchilarning 85%i ish faoliyatida muntazam sun'iy intellekt texnologiyalari yordamiga tayanishi kutilmoqda. Prognozlarga ko'ra 2030-yilga borib jahon yalpi ichki mahsuloti 15,7 trillion dollardan oshadi.

2-rasm: Sun'iy intellekt bozor hajmi (mlrd. AQSh dollarida)

Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

McKinsey Global Instituti ^[7] prognoziga ko'ra, 2030 yilga kelib sun'iy intellektning joriy etilishi munosabati bilan dunyo ishchilarining 14 foizi (taxminan 375 million kishi) ish joylarini o'zgartirishga majbur bo'ladi, chunki ularning faoliyati avtomatlashtiriladi. O'zbek mutaxassislari ham o'z fikrlari bilan o'rtoqlashadilar. Ularning fikricha, mehnat bozorida sezilarli siljishlar: ishlab chiqarishning turli bosqichlarida sun'iy intellekt vositalarini joriy etish jarayonida sodir bo'ladi. Inson resurslari bilan bog'liq yana bir muammo, xodimlarning malaka darajasi sun'iy intellektni joriy etish bilan bog'liq muammolarga mos keladimi yoki yo'qmi degan savollar bilan bog'liq. Bugungi kunda ko'plab sohalarda yuqori malakali mutaxassislari yetishmaydi, bundan tashqari, sun'iy intellekt dasturlarini amalga oshirish kompaniyalarning deyarli barcha xodimlaridan yuqori darajadagi raqamli

ko'nikmalarni talab qiladi. Xodimlarni rivojlantirish vositalaridan biri amaliyot va shunga o'xshash dasturlarni muvaffaqiyatli amalga oshirayotgan xorijiy kompaniyalar bilan tajriba almashish bo'lishi mumkin.

O'zbekistonda bu ko'rsatkich quyidagicha: 2022-yil 1-yanvar holatida O'zbekistondagi mehnat resurslari soni 19 million 345 ming kishini tashkil etdi. Mamlakatda 1 million 441,8 ming kishi ishga muhtoj bo'lib, ishsizlik darajasi 9,6 foizga yetdi. Yoshlar orasida ishsizlik darajasi 15,1 foizni, ayollar orasida esa 13,3 foizni tashkil etdi ^[8].

Sun'iy intellekt vositalarini joriy etish orqali nafaqat ish o'rinlari kamayishi balki mamlakatda yangi ish o'rinlari ochilishiga ham zamin yaratadi. Zero bu haqda 2022-yil Buxoro shahrida bo'lib o'tgan "Kambag'allikni qisqartirish mavzusidagi xalqaro forum" da ochilish tadbirida bosh vazir o'rinbosari – Iqtisodiy va moliya vaziri Jamshid Qo'chqorov O'zbekistonda 2026-yilgacha kambag'allik va ishsizlikni 2 barobarga qisqartirish uchun ko'riladigan choralarni sanab o'tdi ^[9]:

- xususiy sektorni, jumladan kichik va o'rta biznesning rivojlanishi uchun zarur sharoitlarni ta'minlash va shu orqali barqaror ish joylarini yaratish;
- inson kapitalini rivojlantirish va mehnat unumdorligini oshirish;
- energiya resurslari narxlarini liberallashtirish va samarasiz subsidiyalar hajmini kamaytirish hisobiga ijtimoiy loyihalarga yo'naltiriladigan davlat resurslari miqdorini ko'paytirish; mazkur jarayonda, asosiy e'tiborni, kam ta'minlangan oilalarni himoya qilishga qaratish;
- davlat korxonalarini transformasiya qilish, xususiylashtirishni jadallashtirish, mazkur jarayonda raqobat va biznes muhitini yaxshilab borish;
- qishloq xo'jaligida unumdorlikni oshirish, bunda eng avvalo yer islohotlarini chuqurlashtirish;
- yashil va raqamli iqtisodiyotga o'tish jarayonlarini tezlashtirish.

Mamlakatimizda yashil va raqamli iqtisodiyotga o'tishda hukumat darajasida e'tibor qaratilsa bu jarayon yanada tezlashishi va insonlar turmush tarzida o'z aksini topishi – hukumat rahbarlari uchun eng muhim vazifalardan biri bo'lishi lozim.

XULOSA

Yuqoridagi tahlil natijalaridan kelib chiqib quyidagi taklif va tavsiyalar berishni lozim deb topdik:

- Texnologiyalardan foydalanish – baholovchilar katta hajmli ma'lumotlar qanday to'planishi va avtomatlashtirilgan baholash modellaridan ko'proq foydalanish kabi o'zgarishlarni qabul qilishlari kerak.
- Mijoz talabiga javob bera olish – baholash faoliyatining an'anaviy mijozlari talabidan kelib chiqib baholash haqidagi hisobot berishning yangi usullarini ishlab chiqish va taqdim etilgan baholash haqidagi hisobotlar, ma'lumotlar bilan kelajakda foydalana olish mijoz uchun muhimligini doim hisobga olish kerak.
- Mustaqillik va holislikni ta'minlang – baholovchi o'z ish faoliyatida mustaqildir va barcha baholash jarayonida holislik kasb etikasiga rioya qilishi qilishi zarur, zero mustaqillik va holisliksiz ishonch bo'lmaydi.
- Mas'uliyatli bo'lish – ya'ni javobgarlik, mijoz oldida bajarilishi lozim bo'lgan barcha jarayonlarda baholovchi mas'uliyatli bo'lishi ya'ni baholash haqidagi hisobot uchun har qanday holatda javobgar ekanligini unutmasligi kerak.
- Vaqt o'lchovlarini qisqartirish – baholash faoliyatini raqamlashtirish orqali so'nggi texnologiyalardan foydalanish, xususan katta hajmli ma'lumotlar bilan ishlash, blockchain texnologiyalari, sun'iy intellekt algoritmlari va aqlli shartnomalar kabi innovatsion yechimlar yordamida baholovchilar o'z kasblarini yanada ixchamroq va vaqt sarfini oldini oladilar. Lekin shu o'rinda ta'kidlab o'tish lozimki, qisqartirilgan baholash jarayoni baholovchining ish sifatiga salbiy ta'sir etmasligi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Unlocking the Value of ESG: Report from the International Valuation Standard Council Alexander Aronsohn, FRICS Business Valuation Review (2022) 41 (3): 107–118. <https://doi.org/10.5791/2163-8330-41.3.107>.
2. The Big Market Delusion: Valuation and Investment Implications Brad Cornell, Aswath Damodaran March 2020 Financial Analysts Journal 76(2):1.
3. Valuation and Sustainability: A Guide to Include Environmental, Social, and Governance Data in Business Valuation Dejan Glavas June 2023 Publisher: Springer Nature ISBN: 978-3-031-30533-7.
4. Economic Valuation of Ecosystem Services Fatemeh Mohammadyari, Mohsen Tavakoli, Ardavan Zarandian, Behnam Asgari Lajayer August 2023 DOI:10.1007/978-3-031-35147-1_7.
5. Security Markets and Valuation August 2023 Benedicto Kulwizira Lukanima August 2023 DOI:10.1007/978-3-031-28267-6_4.
6. Цифровая экономика: 2019: краткий статистический сборник / Г. И. Абдрахманова, К. О. Вишнеvский, Л. М. Гохберг и др.; Нац. исслед. ун-т "Высшая школа экономики". М.: НИУ ВШЭ, 2019. 96 с. <https://www.mckinsey.com> McKinsey xalqaro instituti rasmiy sayti ma'lumotlari.
7. <https://www.gazeta.uz/oz/2022/03/08/unemployment/> Gazeta.uz internet-nashri ma'lumotlar.
8. Iqtisodiyot va moliya vaziri Jamshid Qo'chqorovning 26–27 may Buxoro shahrida kambag'allikni qisqartirish mavzusidagi xalqaro forumdagi nutqidan. 2022 y. kun.uz

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining

2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

